

DR. KŐSZEGFALVI GYÖRGY

Pécs, kultúra, mediterrán géniusz

Pap Norbert (szerk.): Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Imedias Kiadó, Pécs, 2008

Témájában újszerű, tartalmilag gazdag, kitűnő kötet jelent meg a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének gondozásában az Imedias Kiadónál.

Szerkesztője, Pap Norbert tanszékvezető írja az előszóban: „Pécsi kötődésű kutatókként elkerülhetetlen, hogy valamiképpen ne foglalkozunk városunk nagy lehetőségével, a 2010. évre koncentráció jelentős nemzeti vállalkozás, az európai kulturális főváros¹ beruházásaival és programjával, lehetséges következményeivel. A népes, fiatal (fiatalos) szerzőgárda így a maga összetettségében vizsgálta, elemezte a várost és sokféle metszeteit.” Kívánjuk-e – teszi fel a kérdést a szerkesztő – Pécs fejlődését, megújítását? A város kulturális értékeinek van-e magyar, illetve nemzetközi presztízse? „Mit tehet a kutató? Tanácsot ad, csendesen érvel, bizonyít, ír. Próbálja előmozdítani a konszenzust, csak a tényeket, a tudományt tisztelve. Ez történik ebben a kötetben is.”

A bevezető tanulmányt László Mária írta Kultúra és területfejlesztés címmel. Tőle idézem: „A területi differenciákban jelentős szerepe van az emberi tényezőknek, a humán erőforrásoknak, tudásnak, kvalitásnak, illetve a térségek és települések kulturális különbségeinek, az adott térségben és településen élők mentalitásának, hagyományainak, szokásainak is.” A szerző joggal állapítja meg, hogy „az önkormányzatok tevékenységében és működésében, a helyi sajátosságok feltárásában, de a helyi igények megismerésében és kielégítésében is a kultúra szerepe egyre inkább felértékelődik.” Kiemeli a kultúraközvetítő intézményrendszerek szerepét az értékek feltárásában, megőrzésében, közvetítésében, az új értékek megteremtésében. „A kultúra, az oktatás és művelődés a jövő kritikus elágazási pontja, egy nemzet fejlődésének kulcskérdése” – mondja. Helyesen mutat rá arra, hogy „a térbeli folyamatok alakulásában, a telephelyek kiválasztásában, a városok megítélésében gyakorlatilag minden szereplő hangsúlyozza az általános kulturális színvonal jelentőségét, a kulturális miliő fontosságát.” (...) „A térszerkezet alakulását elősegítő tényezők között a tér-

ségek, települések történelmi és kulturális hagyományai, a kulturális színvonal, a településkép és a települések hangulata, a közbiztonság, az információáramlás és a kulturális intézményrendszer sajátos szerepköre is megjelenik. A kultúra szerepe a terület- és településfejlesztésben egyre inkább tudatosulni látszik, nemcsak azért, mert a gazdaság szereplői ezeknek a tényezőknek kiemelt jelentőséget tulajdonítanak, hanem mert a helyi és regionális politika alakulásánál-alakításánál is egyre inkább tudatos tevékenységként érhető tetten.”

A kötet első részében 6 tanulmány tárgyalja a kultúra szerepét a regionális fejlesztésben.

Ács Marianna a kultúra helyét és szerepét mutatja be az Európai Unió regionális politikájában. A kultúra fogalmának tisztázását követően áttekintést ad az EU kultúrpolitikájának alapelveiről a szerződések tükrében, a kultúra támogatásáról az unióban. Részletesen foglalkozik a kultúra szerepével a regionális és kohéziós politikában, a közösségi kezdeményezések szerepével a kultúrában. Zárómondatában kiemeli: „Magyarországnak is szem előtt kell tartania, és a jövőben arra kellene törekednie, hogy a hazai kulturális szektor még inkább hasznélvezője legyen a strukturális alapok által nyújtott támogatásoknak. A továbblépést a kulturális szektor számára az jelentené, ha a Nemzeti fejlesztési terv kiemelt fejlesztési célként kezelné a kultúrát.”

A kulturális örökség a fejlesztési politikák tükrében című tanulmányában Kovarszki Andrea átfogó képet ad a kulturális örökségvédelem jogi és intézményi háttéréről, fejlesztési dokumentumok vizsgálatán keresztül mutatja be az állam, az ágazati politikák és a régiók fejlesztési elképzeléseit a kulturális örökség megőrzésére és védelmére vonatkoztatva. Vizsgálatai alapján összegzésként megállapítja, hogy „a területfejlesztési politika sokkal határozottabb elképzeléseket és irányvonalakat határoz meg hazánk kulturális örökségét illetően. Ugyanakkor általánosabban és egyben konkrétan is fogalmaz: „A területfejlesztési politika nyújt arra lehetőséget (köszönhetően az EU-forrásoknak), hogy az épített kulturális örökségünk infrastrukturális beruházásokon keresztül megújulhasson.”

Bucher Eszter bemutatja a kulturális szektorban működő nonprofit szervezeteket. A rendszerváltás nyitotta meg az utat a civil szféra kibontakozása előtt. Olyan társadalmi igények jelentek meg, amelyeket sem az állami, sem a piaci szektor nem tudott biztosítani. Írása összegzőként – vizsgálatai alapján – Bucher megállapítja: „A nonprofit szervezetek révén színesebbé vált az ország kulturális élete, nőtt a szolgáltatások minősége. (...) A kulturális célú nonprofit szervezetek napjainkra a magyar kultúra és művelődés meghatározó szereplőivé váltak, de a jövő még számtalan új lehetőséget kínál számunkra.”

Jász Krisztina – PhD-értekezése alapján – a magyarországi leszakadó térségekben élők oktatási hátrányait tárgyalja. A kulturális fogyasztásbeli egyenlőtlenségeket és az oktatás területi különbségeit két szempontból vizsgálja. Az egyik aspektus a kistéleplések kisiskolái. Megállapítja, hogy „a fenntartásukhoz komoly érdeke is fűződik a helyi vezetőknek, hiszen ezen intézményekben összpontosul az adott falu társadalmi tőkájének a legnagyobb hányada. (...) Összességében csaknem minden kistéleplésre igaz az az állítás, hogy még mindig az általános iskola az egyik – ha nem az egyetlen – közösségi tér és dinamizáló tényező a települések életében.” A tanulmányban vizsgált másik aspektus a roma tanulók oktatási hátrányaihoz kapcsolódik. A szerző lényeges következtetése: a legmarkánsabb leszakadók a középiskolai továbbtanulás terén figyelhetők meg. „Míg a rendszerváltást követően a többségi társadalom tekintetében ezen az oktatási szinten sikerült a leglátványosabb eredményeket produkálni, addig a leszakadó rétegek hátrányai itt jelentkeznek a legmarkánsabban.”

Kisvárosok kulturális infrastruktúrája a Dél-Dunántúlon a témája Pirisi Gábor írásának. Elsősorban a kisváros és a kultúra kapcsolatával, az önkormányzatok kulturális feladatellátásával foglalkozik. Részletesen elemzi a régió kisvárosainak művelődési házakkal, könyvtárakkal, múzeumokkal és kiállítóhelyekkel való ellátottságát. Vizsgálatai alapján a régióban elméletileg nagyon is hasonló kínálatot nyújt a kisvárosok heterogén csoportja az ott lakóknak és ezen szolgáltatásokat más településekről igénybe vevőknek. Ugyanolyan típusú intézmények meglehetősen korlátozott körét találhatjuk lényegében első megközelítésben a népességszám, a bejáratult pályák vagy a fejlettség szempontjából erőteljesen eltérő háttérű településeken. „A különbségek elsősorban az egyes intézmények működésében, az általuk felvállalt tevékenységek körében, a kultúravezetés lokális és térségi hatékonyságában nyilvánulnak meg” – állapítja meg a szerző. Felhívja a figyelmet a kisvárosok meglévő kulturális infra-

struktúrájának vizsgálata kapcsán a régió jelentősebb központjai, mindenekelőtt a Pécs felé irányuló kapcsolatok fontosságára.

Tóth József A magyar népesség néhány kulturális jellemzője évezredünk kezdetén c. írásának bevezetésében megállapítja, hogy számos melléfogástól, manipulációs törekvéstől és üzleti ambíciótól eltekintve „a kulturális ágazat egyre fontosabbá válik nemcsak a jövő formálása, hanem a foglalkoztatottság, sőt a gazdasági súly tekintetében is. Egyes külföldi kutatók véleménye szerint a kapitalizmus után el fog következni a kulturalizmus ideje, amelyben a tőke elégtelennek bizonyuló ereje mellé a verseny érdekében be kell vetnünk a kultúra eszközeit és eredményeit, a kreativitást, az innovativitást is.” Ugyanakkor Tóth professzor felhívja a figyelmet arra, hogy „a közművelődés klasszikus intézményrendszerével együtt átalakul a műveltség tartalma is. Az alapvetően pozitív tendenciák mellett azonban gyakran jelennek meg negatív jelenségek is. A szabadság egyben a kulturális igénytelenség szabadsága is,” (...) megfigyelhető a nemzetközi és hazai kulturális szeméttel terjedése és etalonválasza. A szerző által bemutatott néhány kulturális jellemző közül csupán egyre szeretném e helyütt felhívni az olvasó figyelmét. Az idegennyelvtudás tekintetében felettebb kedvezőtlen a helyzetünk az EU-ba újonnan felvett országok között: a fiataloknak csak 48%-a beszél angolul (igaz viszont – állapítja meg Tóth József –, hogy 41%-uk németül tud vagy a németet is használja).

A kötet második részében 9 tanulmány foglalkozik Pécs kulturális mintázatával és fejlődésével.

Pécs: egy történetileg változó, multikulturális város – ezt a címet viseli Hajdú Zoltán tanulmánya. „Pécs történeti kialakulásának és fejlődésének földrajzi színtere „energikus tájként” fogalmazható meg, hiszen történetileg változó feltételek között jól szolgált, illetve biztosította az itt élő népesség számára a kedvező földrajzi erőforrásokat, adottságokat, életfeltételeket” – állapítja meg a szerző írásának bevezető részében. Részletes képet vázol fel a térben és időben változó városról, amely „sokszínű történeti folyamatokat élt meg településtörténetében.” Város-történeti jelentőségű és sorsfordító kérdés annak megválaszolása – írja Hajdú Zoltán –, hogy „az EU-csatlakozással együtt járó új átalakulási, átstrukturálódási folyamatban milyen pályát tervez, választ maga számára.” Véleménye szerint az oktatási, kulturális-művészeti, szolgáltatási szféra dinamikus fejlesztésével megalapozható az új városfejlesztési pálya. „Az Európa kulturális fővárosa 2010 pályázat megnyerése révén a város új külső fejlesztési lehetőségekhez és belső növekedési energiákhoz jutott” – fogalmaz következtetéseiben a tanulmány szerzője.

Nagy ívű tanulmányában Pap Norbert Pécs esélyeit tárgyalja az európai és a kárpát-medencei városversenyben. Részletesen vizsgálja Pécs szerepét hazánkban és azon túlmenően a dél-európai térségben. A város és a régió adottságaiból és hagyományából adódó együttműködési dimenziók szerint határoz meg hat kooperációs területet. Nevezetesen „a rómaiak magyarországi emlékei”, a dunamenti-ség, a nyugat-balkániság, a török-izlám, a protestantizmus és a bor dimenziót. Pécs külkapcsolati rendszerét három intézményi kapcsolatban – megyei jogú város, Baranya megye központja és a dél-dunántúli régió központja – vizsgálja és értékeli Pap Norbert. Végző konklúzióként megállapítja: „Pécs városának a fejlesztési stratégiájában két főbb szempontot volna szükséges értékelnie. Az egyik földrajzi, a másik funkcionális. Földrajzi fekvése, történelmi hagyományai és a nagytérségi, a nemzeti és uniós kapcsolati stratégia szerint kiosztott feladata alapján a Balkán és Dél-Európa felé kell kapcsolatait, képességeit fejlesztenie, ahol támaszkodhat egyes komparatív előnyeire. Más térségek irányában erős, jobb adottságokkal bíró versenytársakkal kell szembenéznie.” A tanulmány szerzője a város szerepét a kulturális, oktatási terület egyik fejlesztési alközpontjaként jelöli meg a 2007–2013 közötti időszak uniós területfejlesztésében.

A pécsi színházak szerepét mutatja be és értékeli a kultúragazdaság fejlődésében M. Császár Zsuzsa írása. A város gazdasági szerkezetét napjainkra a szolgáltatások határozzák meg. „Az igazi fordulatot, a változás elindítását az Európa kulturális fővárosa cím indukálhatja. Elősegítheti a gazdasági kitérési pont megtalálását Pécs és régiója számára a kulturális ipar és a turizmus vonatkozásában” – fogalmaz a szerző a bevezetésben. Vizsgálja a kultúragazdaság és a városfejlesztés összefüggéseit. Részletesen elemzi a pécsi színházi életet és kultúrát, valamint a színházak lehetőségeit az EKF-programozásban. „Pécs középvárosi méretéhez képest viszonylag nagy számú színházi kultúrát szolgáló alapintézménnyel rendelkezik, nem beszélve azokról a színházi kezdeményezésekről, amelyek nem köthetők stabil anyaintézményhez, sem a formálódó olyan újabb fesztiválokról, mint a diákszínházak és a felnőtt bábszínházak országos megmérettetései” – állapítja meg a tanulmány szerzője. Összegzésként több észrevételt tesz az EKF-hez kapcsolódó kulturális és színházi jellegű programokra vonatkozóan.

Sajátos, egyedi témát mutat be *A horvát oktatás és kultúra Pécs c. írásában Végh Andor.* „Napjainkban Pécs városa Budapest után (talán inkább mellett) a magyarországi horvátság egyik legjelentősebb központja. Számos olyan intézmény működik

itt, amely e kisebbségnek nélkülözhetetlen, és az egész országban egyedülálló.” Ezzel a megállapítással indítja munkáját Végh Andor. Bemutatja Pécs helyét a horvát kisebbség településeinek sorában, a város helyét a mai horvát kultúrában és ennek előzményeit. Részletesen vizsgálja a jelenlegi Horvát Oktatási Centrum és elődje, a Szerbhorvát Általános Iskola és Diákotthon több mint ötven éves történetén keresztül szerepüket a horvát nemzetiség kulturális életében, annak egyik meghatározó tényezőjeként.

Reményi Péter a dunai németeket és potenciális szerepüket vizsgálja Pécs fejlődésében a „dunai dimenzió” érvényesüléseként. Tanulmánya a ma is ellentmondásos megítélésekkel szemben felettebb korrekt tartalmú, tárgyilagos értékelést ad. „Közép-Európa legjelentősebb folyójának a kontinens életében betöltött legfontosabb szerepe a kommunikáció (emberek, hadseregek, népek, eszmék, áruk, ideológiák, vallások, kultúrák stb.) csatornázásában, közvetítésében, az áramlások lehetővé tételében fogható meg” – állapítja meg írása bevezetésében. Felvázolja a Duna szerepét az európai fejlődésben. Részletesen tárgyalja a németek betelepülését Magyarországra a török kiűzése után, a betelepítésektől a második világháborúig, továbbá a második világháborútól napjainkig terjedő időszakot. Értékeli a dél-dunántúli németiség hatását a gazdasági fejlődésre, a felértékelődő „dunai dimenziót”. Összegzésként annak a véleményének ad hangot, hogy „a 2010-es esztendő megfelelő keretet és lehetőséget biztosíthat arra, hogy a város kihasználhassa a helyzetéből, a történelmi folyamatokból adódó lehetőségeit.”

Pécs és környékének természeti kultúráját tárgyalja Hajnal Klára írása. „A hely fogalma nem azonos a térrel, a hely minőséget jelent és nem adatokat, nem azonos a térképpel és nem definiálható. Mégis ez játszik mindig rejtett, de alapvetően fontos szerepet egy tájban élő ember és közösség életében. Ez az, amit Hamvas Béla géniusznak nevez” – írja bevezető soraiiban Hajnal Klára. Kísérletet tesz arra, hogy megragadja néhány baranyai „hely” természetének lényegét, bemutassa a benne élő ember alkotó életének jellemzőit, azzal a céllal, hogy megmutassa „Pécs és környéke délies, mediterrán génuszt rejt magába.” Tárgyalja az ártéri gazdálkodást, a tájban végbement változásokat, a kultúra és a természet kapcsolatát. Ír a természet természetéről, amely – felfogása szerint – „a sokszínűség állandó változása, rejtett vagy látható és tapasztalható megnyilvánulása.” Bemutatja Gyűrűfü – a baranyai aprófalú – sorsának alakulását az elmúlt két évtizedben, a falu – ökofalu – megálmodójának és lakóinak nehézségeit, sokszor reménytelen helyzetüket. Joggal összegzi véleményét így: „Új Gyűrűfü benne él a településhá-

lázatban, a gazdaságban, a név pedig fogalomként vonult be a hazai településtudományba és környezet-tudományba, de a társadalomtudományok számára is komoly tanulság.”

Varjú Viktor tanulmánya Barnamezős revitalizáció kultúrával címet viseli. Tárgyalja a „barnamezők” kialakulását, rehabilitációs lehetőségeiket, kulturális hasznosításukat, területi típusaikat. A kulturális hasznosítás szempontjából négy csoportjukat különböztetheti meg: jellemzően műemléki jelleggel rendelkező épületek, jól lehatárolt épületegyüttesek; tömszerű területek, nagyságuk egy-egy városnegyednyi területet is elfoglalhat; nagy kiterjedésű szabad területek, amelyek általában komplex kármentesítést és rekultivációt követően kerülhetnek ismételt hasznosításra; dockland típusú terek, melyek általában nagy területet érintenek, és vegyes funkciókkal történő megtöltésük jelenti a terület megújulását.

Az EKF programjába bekapcsolódik a pécsi Zsolnai Gyár területe, ez a koncepció szervesen illik a városfejlesztési elképzelésekhez. Ezt mutatja be a szerző írásának utolsó fejezetében. Összegzésként megállapítja, hogy „a barnamezők kultúrával történő megtöltése többszörös érdek, és kumulatív hatású területfejlesztési irány, illetve adekvát eszköz.”

Közös tanulmányukban Aubert Antal és Mészáros Bernadett a kulturális nagyberuházások hatását vizsgálják Pécs város imázsára. Bemutatják a városmarketing fogalmi rendszerét, kapcsolatát a településfejlesztéssel és a geográfiával. Tárgyalják a településimázs és arculatformálás céljait, feladatait, az image-váltás szolgálatában cselekvő várospolitikát. Ez utóbbi keretében áttekintik Pécs városmarketing-politikáját és az elmúlt tíz esztendő városmarketing-tevékenységét. A szerzők véleménye szerint a tanulmányukban elemzett pécsi fejlesztések „erősítették és erősítik a kulturális ipar kialakulását, melyhez aktiválják a helyi lakosságot”. Jogosan állapítják meg, hogy „kiterjedt nemzetközi kapcsolatai révén Pécs városa aktív résztvevőjévé vált egy olyan kulturális hálózatnak, mely EU-s projektekkal, tapasztalatcserékkel aktív szakmai partner, nem csupán a népszerűsítés és imázsformálás eszköze. Elindultak tehát azok a folyamatok, melyek megalapozzák a kulturális gazdaság kialakítását, így ösztönzik a lakossági kreativitást, intenzív helyi hálózatok létét, és megteremtik a globális hálózatokba történő bekapcsolódás lehetőségét, a 2000 év örökségéből turisztikai vonzerőt fejlesztenek.”

Trócsányi András tanulmányában a kulturális gazdaság szerepével foglalkozik a városok megújulásában, Pécs adottságait és esélyeit értékeli. Elsőként a kulturális gazdaság fogalmi kérdéseit tekinti át. Többek között megállapítja, hogy „a negyedik

gazdasági ágazat a fejlett térségekben növekvő jelentőségre tesz szert, nem anyagi jellegű (információ, ötlet, tudás, képesség, tehetség stb.) a termelésben és a fogyasztásban is új szemléletet és struktúrákat hív életre.” (...) „A kulturális gazdaság városmegújító szerepéről már csak azért is érdemes kiemelten beszélni, mert kifejezetten városi, az urbanitás lényegéhez kötődő elemről van szó.” A szerző elemzi a kulturális gazdaság szerepét Pécs szerkezetváltásában, az EKF-projekt településszerkezeti hatásait, az egyetem szerepét a kulturális gazdaságban és a város szerkezetében. Ez utóbbival kapcsolatosan kiemeli, hogy „az egyetem már pusztán méreteinél fogva is igen jelentős szerepet játszik a város kulturális gazdaságában. Pécs jelenlévő népességének több mint 10%-a egyetemista, míg a város aktív népességének közel 10%-a a Pécsi Tudományegyetem alkalmazottja.” Trócsányi elemzései alapján a kulturális gazdaságot „még gyenge lábakon álló, de – a fogalmat tágabban értelmezve – létező jelenség Pécsen. A jelenlegi tendenciák, illetve a tudatos, már folyamatban lévő fejlesztések révén nemcsak általában, hanem részleteiben, a település szerkezetéig hatóan is képes Pécs fejlődésének befolyásolására.”

A kiválóan szerkesztett, izléses megjelenésű, felettebb gazdag tartalmú kötet méltán válthatja ki nemcsak a szakma művelőinek, az EKF előkészítésével foglalkozóknak az érdeklődését, hanem a szélesebb közvélemény figyelmét és elismerését is. „A szerzők úgy gondolták, hogy nem emlékeztetnének meg méltóbban az általuk annyira szeretett és tisztelt tanárnő (László Mária egyetemi docens) évfordulójáról, mint hogy egy olyan – remélhetőleg sikeresnek bizonyuló – könyvet írjak, melynek gondolatait részben az Ő munkája inspirálta.”

*A Pécsi Akadémiai Bizottság székháza
(Fotó: Marosi Lajos)*

1 A program gyakran használt rövidítése: EKF.

Pécsi hangulatképek

